

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Mayıs 2021, Sayı 275 Ekidir

**Sanayinin Sorunları ve
Analizleri (70)**

**Yüksek faiz-yüksek
döviz tüneline
sıkışma?**

Yüksek faiz-yüksek döviz tüneline sıkışma

Mustafa SÖNMEZ*

Özet

Türkiye ekonomisi, Mart ayı sonlarına doğru gerçekleşen akıl tutulması Merkez Bankası başkan değişikliği kararı ile birlikte yeniden bir karanlık tünele girdi. Merkez Bankası tarafından yüzde 19'a çıkarılmış TL faizleri, Saray'ın niyetlerine rağmen inme iklimi bulamıyor. Faizleri indirme hevesi karşısında bir tehdit olarak salınan döviz fiyatları artışı, durmadan yeni bahaneler buluyor. Yüzde 19'a çıkarılan TL faizine rağmen başkan değişikliğinin yarattığı güvensizlikle yükselen dolar/TL Mayıs başında 8,30'lara kadar çıktı, gerilemedi. En son ABD'deki yüzde 4,2'lik enflasyondan ve beklenen faiz artışından etkilenen dolar fiyatı Mayıs ortasında 8,50 TL'yi gördü.

Faiz ve dövizin seyri hem üretici hem tüketici fiyatlarını yukarı yönlü etkilerken yüzde 17'yi bulan tüketici enflasyonu, yıllık yüzde 35'i görmüş sanayici fiyat artışlarından (ÜFE'den) daha da etkilenecek. Yıl sonunda yüzde 20'leri bulan bir tüketici enflasyonuna yuvarlanmak kaçınılmaz gibi görünüyor. Böylesi bir enflasyon, faizlerin indirilme ihtimalini iyice zayıflatırken dövizin yukarı tırmandırarak ağır bir güvensizlik iklimi giderek egemen hale geliyor.

Pandemiyle beraber uzaktan çalışmanın evlerde geçirilen hayatı artırmasıyla, evle ilgili harcamalar da artmaya başladı. En güçlü yıllık ve aylık artışların gıda, bilgisayar, kitap, iletişim, elektrikli eşyalar ve mobilya gibi sektörlerde olduğu gözleniyor. Bunlar aynı zamanda online alışverişin kolay olduğu imalat sanayi sektörleri ürünleridir. Veriler, perakende hacim ve ciroların büyük oranda posta ve internet üzerinden yapılan alışveriş ile arttığını gösteriyor. Bu iç taleple görece canlı kalabilen sanayinin ithalat talebi de canlı kalınca cari açık da tırmanıyor.

Ancak, yıllık 30 milyar doları bulması beklenen cari açığın finansmanı ihtiyacını karşılamak güç. Bunun yanında firmaların 155 milyar dolarlık döviz açıkları var ve bu, ağır bir yük.

Bütün bu döviz talebi yaratan etkenlerin yanında, önümüzdeki 12 ayda yapılacak 192 milyar dolarlık borç ödemesi yükümlülüğü, döviz talebi büyüttükçe büyütüyor. Tasarruf sahipleri ise birikimlerinin yarısından fazlasını, 160 milyar dolara yakınını dövizde tutma tercihindedir, eğilimler dolarlaşmadan yana.

Bütün bunlara karşılık, yabancı yatırımcı girişi umut vermiyor. Türkiye'nin risk primi, yeniden 400'lerin eteğinde ve emsal yükselen ülkeler ile farkı 1'e 4 şeklinde ayrılmış durumda. TCMB rezervlerinin, 128 milyar doların 2019 ve 2020 yıllarında sınırlanmış olması, dövizdeki yükselişe boyun eğmenin kaçınılmaz olacağı ihtimalini güçlendiriyor. Kimi yatırım bankaları 10 TL'lik dolar fiyatını kaçınılmaz göstermeye başladılar bile.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

Türkiye ekonomisi yüksek faiz ile tırmanmış, yüksek döviz fiyatının arasına sıkıştı ve bu iki değişkeni de geriletecek ve dengeleyecek imkanlardan giderek yoksunlaşıyor. Bunda ekonomik etkenlerden çok, siyasi etkenler rol oynuyor ve Saray yönetimi, ekonomiyi dengeleyecek güven ortamından uzaklaştıkça gelecek belirsizleşiyor ve hem iç hem dış aktörler, geleceği göremiyorlar. Bu belirsizlik, ülkeyi tam bir savrulmaya götürüyor ve pandeminin başarısız yönetimi ile birleşince şartlar daha da ağırlaşıyor. Bu karanlık tünelin ucunda ışık görmek ise ekonomik hamlelerden çok, siyasi hamle gerektiriyor ve bir an önce güven verecek yeni bir siyasetin ülke yönetim dümenine geçmesini zorunlu kılıyor.

Yüksek faiz-döviz

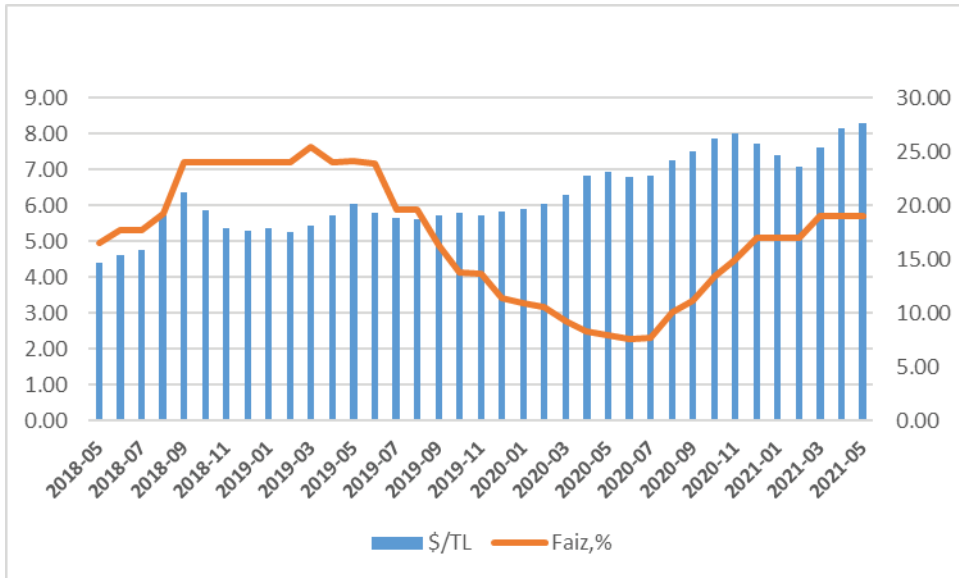
Görevden alınan Merkez Bankası Başkanı Naci Ağbal'ın Mart toplantısında yüzde 19'a çıkarılan politika faizi, yeni yönetim döneminde hem Nisan hem Mayıs ayı toplantılarında değiştirilmedi ve yüzde 19'da kaldı. Merkez Bankası Para Politikası Kurulu (PPK) Mayıs ayı toplantısında, faiz oranının

yıllık enflasyon oranının üzerinde kalmaya devam edeceğini açıkladı.

Türkiye, Venezuela, Zimbabwe, Arjantin, Yemen, Liberya ve Surinam'dan sonra dünyanın en yüksek faizini uygulayan ülke olma konumunu sürdürdü. Dünyada üç ülke (Japonya, Danimarka, İsviçre) negatif faiz uyguluyor. 23 ülkenin politika faizi ise sıfır. 55 ülkenin faizi yüzde 1 ve birden küçük. 111 ülkenin faizi yüzde 4 ve 4'ün altında. 161 ülkenin faizi Türkiye'den düşük.

Merkez Bankasının çeşitli yollardan bankalara verdiği paranın ortalama faizi de 30 Nisan itibarıyla de yüzde 19 oldu.

TL faizi Mart toplantısında 2 puan artırılarak yüzde 19'a çıkarılırken, dolar fiyatı da hızlı bir inişle 7,10 TL'yi görmüştü. Ancak, kararın hemen ardından Merkez Bankası Başkanı Naci Ağbal'ın görevden alınmasıyla yaşanan güvensizliğin etkisiyle dolar fiyatı hızla tırmandı ve Şubat ayı ortalaması 7,02 iken Mart'ın son haftasındaki hızlı tırmanışla ay ortalaması 7,62 TL'ye geldi ama esas artış Nisan'da yaşandı ve aylık ortalama 8,15'e geldi.

Grafik 1. Dolar/TL ve Ort. Faizde Aylık Değişim (%)

Yani Nisan ayında yüzde 19 TL faiz ile 8,15 TL'lik dolar fiyatı sıkışması yaşadı ekonomi. Mayıs ayında faiz aynı kalırken dolar/TL'de de gevşeme yaşanmadı ve Mayıs'ın ilk yarısında ortalama 8,28 olarak ölçüldü. Ancak Mayıs'ın daha yüksek bir dolar/TL ortalaması ile bitmesi çok muhtemel. Çünkü 13 Mayıs'ta ABD'de yaşanan enflasyon ve beklenen faiz TL'yi öncelikle vurdu.

ABD'de Nisan ayında tüketici fiyatları yıllık olarak yüzde 4,2 artış kaydetti. Böylelikle ülkede tüketici enflasyonu 2008'den bu yana en yüksek seviyeye çıktı. ABD'de beklentileri aşan enflasyonun ardından dolarda yaşanan güçlenme yerini yatay bir seyre bırakırken dolar/TL kuru 8,50'nin üzerine gördü. Yarım dolar, yarım avrodan oluşan sepet kur ise 9,39'u aşarak rekor kırdı, Avro/TL 10,3 ile tüm zamanların en yüksek seviyesini gördü. Gelişen ülke para birimleri içinde Türk Lirası, Tayland bahtı ve Güney Kore wonu negatif ayrışma gösterdi.

Böylelikle kurda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası başkanlığında yaşanan değişim sonrasında görülen seviye aşılmış oldu. Mayıs ayı ve Haziran'da yaşanabilecek gelimeler de dolar/TL fiyatının aşağı seyretmeyeceği yönünde işaretler veriyor.

"Tam kapanma" müsameresinin turizme yaramayacağı da ortaya çıkmışken, zoraki bir "Normalleşme"ye gidilmesi halinde ekonominin ısınmasıyla hem enflasyonda hem cari dengede yeni yan etkilerin yaşanması muhtemel görünüyor.

Döviz talebi yüksek, rezerv sıfır!

Siyasi kaygılarla, yüksek faiz-yüksek döviz sıkıştırmasına rağmen "Büyüme hırsı" devam eden Saray rejimi, iç talebin kısılmasını istemiyor. Bu nedenle de piyasalardan ve seçmenden gelen şikâyetler önümüzdeki aylarda arttığı takdirde, yeniden kamu bankalarının desteğiyle bir görece ucuz kredi furyası başlatılabilir. Kamu banka-

larını kullanarak yapılacak bu hamle, sonunda Hazine'ye yıkılır. Bu durumda enflasyonun ve kurların daha da yükselmesi kaçınılmaz olabilir, buna karşılık faiz oranları yeniden baskı altına alınmak istenebilir.

Özellikle dış kaynak sorununun yılın ikinci yarısında artması beklenebilir. Haziran'da ABD ve AB ile yapılacak kritik görüşmeler, ABD'deki mahkemelerde görülen davalar, çok önemli riskler olarak kabul ediliyor. Buradaki kötü ihtimaller ekonomiyi doğrudan vurabilir, kurlarda ve enflasyonda yeni yüksek oranlı artışlar görülebilir. Olumsuz senaryonun gerçek olması halinde ihtiyacı artan dış kaynak temini daha da zora girebilir.

ABD ile ilgili olumsuz senaryo hayata geçerse bile, küresel ekonominin durumu zaten Türkiye gibi ülkelerin aleyhine bir sürece girmiş gözüküyor. ABD'deki enflasyon seyri buna bağlı olarak FED'in faiz artırım beklentilerinin öne alınma ihtimali var. Biden yönetiminin yardım paketlerinin hacmi büyüdükçe bu tedirginlik de büyümeye devam ediyor. ABD'deki faiz beklentisinin büyümesi, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerden yabancı çıkışı, giriş niyetlerinden cayılması demek. Bu duruma karşılık Merkez Bankası'nın eritilen 128 milyar dolar sonrası durumu pek parlak değil.

Merkez Bankası'nın, brüt rezervi (altın + döviz); 22-30 Nisan haftasında 826 milyon dolar daha azalarak 30 Nisan itibarıyla 87 milyar 850 milyon dolara geriledi. Bir önceki hafta brüt döviz rezervi 1 milyar 32 milyon dolar azalarak 46 milyar 914 milyon dolara indi, altın varlıkları 206 milyon dolar artarak 40 milyar 936 milyon dolara yükseldi.

Merkez Bankası'nın bilanço içi döviz ve altın borçları 30 Nisan'da 89 milyar 11 milyon dolara inerken, bilançosunda gözükmeyen (bilanço dışı) döviz ve altın swap borçları ise 808 milyon dolar artarak 60 milyar 640 milyon dolara çıktı. Swap dahil toplam döviz ve altın borçları 702 milyon dolar azalarak 149 milyar 651 milyon dolara geriledi. Böylece Merkez Bankası'nın (kamunun Mer-

Tablo 1. Dolar/TL ve Ort. Aylık Faiz %

	<u>\$/TL</u>	<u>Faiz,%</u>	<u>Değ.%</u>	<u>Değ.%</u>
2018-05	4.41	16.50		
2018-06	4.62	17.77	4.8	7.7
2018-07	4.74	17.75	2.6	-0.1
2018-08	5.73	19.25	20.7	8.5
2018-09	6.36	24.01	11.1	24.7
2018-10	5.86	24.00	-8.0	0.0
2018-11	5.37	24.00	-8.3	0.0
2018-12	5.30	24.06	-1.3	0.3
2019-01	5.37	24.00	1.2	-0.2
2019-02	5.26	24.00	-2.0	0.0
2019-03	5.44	25.50	3.4	6.3
2019-04	5.73	24.00	5.4	-5.9
2019-05	6.05	24.13	5.5	0.5
2019-06	5.81	23.86	-3.9	-1.1
2019-07	5.67	19.66	-2.4	-17.6
2019-08	5.62	19.61	-0.8	-0.3
2019-09	5.71	16.31	1.6	-16.8
2019-10	5.78	13.84	1.3	-15.1
2019-11	5.73	13.71	-0.9	-0.9
2019-12	5.83	11.43	1.9	-16.6
2020-01	5.91	10.97	1.4	-4.0
2020-02	6.04	10.54	2.1	-3.9
2020-03	6.31	9.27	4.5	-12.0
2020-04	6.81	8.35	8.0	-9.9
2020-05	6.95	7.90	2.0	-5.4
2020-06	6.80	7.62	-2.1	-3.5
2020-07	6.85	7.76	0.6	1.8
2020-08	7.25	10.15	5.9	30.8
2020-09	7.50	11.12	3.5	9.6
2020-10	7.87	13.40	4.9	20.5
2020-11	8.00	14.99	1.6	11.9
2020-12	7.72	17.03	-3.5	13.6
2021-01	7.39	17.00	-4.2	-0.2
2021-02	7.07	17.00	-4.3	0.0
2021-03	7.62	19.00	7.9	11.8
2021-04	8.15	19.00	6.9	0.0
2021-05	8.28	19.00	1.6	0.0

(*) TCMB Ort. Fonlama Maliyeti

Kaynak: TCMB Veri tabanı

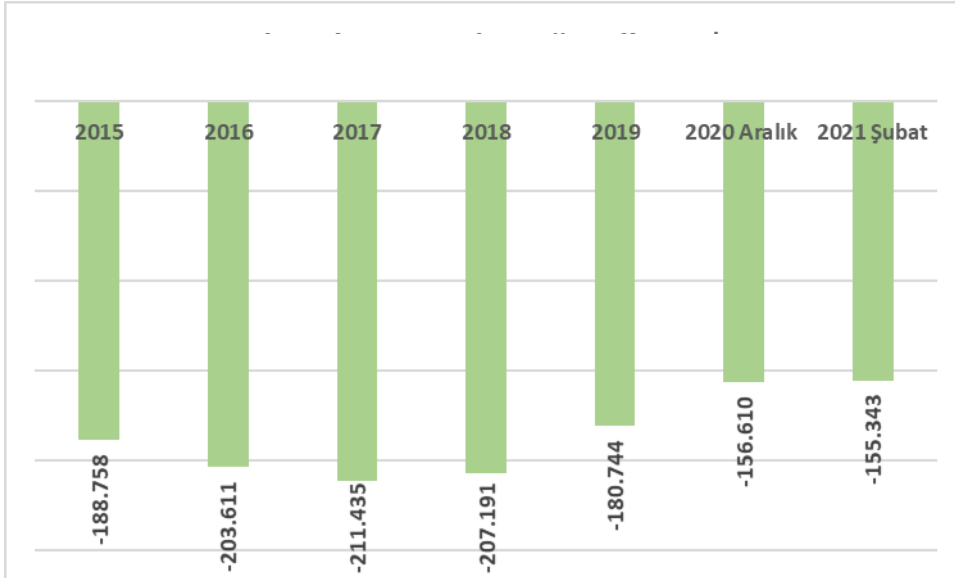

Grafik 2. Bireylerin Döviz Mevduatları, Milyar USD

Kaynak: TCMB, BDDK

kez Bankası'ndaki mevduatı da borç kabul edildiğinde) swap borçları dahil net rezervi eksi -59,9 milyar dolar oldu. IMF ile 2002 yılında imzalanan Stand-by anlaşması ile tanımlanan analitik bilan-

çoya göre ise (kamunun döviz mevduatı Merkez Bankası borcu sayılmadığında) net rezerv (eksi) -48,7 milyar dolar oldu.

Grafik 3. Firmaların Döviz açığı: Milyon \$

Kaynak: TCMB

Saray rejimine güvensizlik, ekonomik istikrar yalalamasının önündeki en büyük engel olarak dururken “dolarizasyon” riski azalmış değil. Mart'ta bir miktar çözümlenmiş yaşanan döviz mevduatlarının toplam mevduattaki payı (dolarizasyon oranı) yeniden yüzde 55,4'e çıktı. Bankalardaki yurt içi ve yurt dışı kaynaklı toplam mevduatın yarısından çoğunu yine yabancı para cinsinden açılmış mevduatlar oluşturmaya devam etti. Dolarizasyon; gerçek kişilere ait (vatandaşın tasarruf mevduatı) mevduatlarda ise yüzde 57,4 olarak gerçekleşti. Gerçek kişilere ait döviz mevduatları 27 Nisan-4 Mayıs günleri arasında 592 milyon dolar artarak 159,2 milyar dolara yükseldi.

Tasarruf sahibinin dövize yönelişi pek azalmıyor. Mart sonuna doğru TL faizlerin yüzde 19'a çıkması döviz mevduatında TL'ye dönüş eğilimi yaratsa da, dövizini bozup TL'ye geçme, esas olarak Merkez Bankası başkanının azledilmesiyle yaşandı. Bu türbülansla dövizin tırmanışı, kâr realizasyonu peşindeki tasarruf sahiplerini döviz bozmaya yöneltti. Yine de halen 159,2 milyar dolarlık bir biriki-

min döviz olarak tutulması ve eğilimin yine dövize dönük olması önemli.

Tasarruf sahiplerinden dövize ilgi eksilmezken reel sektör firmalarının döviz açıkları da 155,3 milyar dolar. Sektörün 2019 yılında 180,7 milyar dolar olan döviz açığı 2020 yılı sonunda ise 156,6 milyar dolara gerilemişti. Türkiye ekonomisinin kötü yönetim nedeniyle karşı karşıya kaldığı riskler yüzünden 2018 yılından bu yana reel sektör, hem bu nedenle dışarıdan yeterince kredi bulamadığı hem de Türk lirasına güvenmediği için döviz pozisyonundaki açığı küçültüyor. 2018 yılından bu yana reel sektör döviz varlıklarını 30,8 milyar dolar artırırken, döviz borçlarını ise 20 milyar dolar azalttı. Böylece sektörün döviz açığında 51 milyar dolarlık küçülme yaşandı. Bu durum reel sektörün 2021 yılı da dahil son dört yılda dışarıya net kaynak aktardığını, diğer bir ifadeyle Türkiye'ye yatırım yapmadığını açıkça gösteriyor. Mevcut 155 milyar dolarlık açık, hala dövize talebi olacağını ortaya koyuyor.

Tablo 2. Kalan Vadeye Göre Kısa Vadeli Dış Borç (Milyon ABD Doları)

	2021 Şubat
KAMU	44.122
GENEL YÖNETİM (**)	7.137
Merkezi Yönetim	6.713
Mahalli İdareler	424
FİNANSAL KURULUŞLAR	36.806
Bankalar	35.593
Bankacılık Dışı	1.213
FİNANSAL OLMAYAN KUR.(KİT'ler)	179
TCMB	22.774
ÖZEL	125.086
FİNANSAL KURULUŞLAR	57.828
Bankalar	53.673
Bankacılık Dışı	4.155
FİNANSAL OLMAYAN KURULUŞLAR	67.258
TOPLAM	191.982

Kaynak: TCMB veri tabanı

Türkiye'nin önümüzdeki 12 ayda kısa vadeli borç yükümlülüğü ise 192 milyar dolara yakın ve bunun 125 milyar doları özel kesimin, 67 milyar dolara yakını da kamu ve TCMB'nin. Merkez Bankası borçları Katar ve Çin'den yapılan swaplardan kaynaklanıyor. Kamunun kısa vadeli borçları ise ağırlıklı kamu bankalarının dış borçları.

Enflasyon ateşi harlı

Nisan ayında tüketici fiyatları, yani TÜFE artışı aylık yüzde 1,68, ilk dört aylık yüzde 5,45, yıllık olarak ise yüzde 17,14 olarak açıklandı. TÜFE aylık bazda çıkışını sürdürmeye devam ediyor. 2020'nin aynı döneminde yüzde 10,94 olan TÜFE enflasyonu yaklaşık 7 puan artmış durumda.

Enflasyondaki en önemli artış nedeni döviz kurlarındaki tırmanış. 2020 Nisan ayının sonu ile bu yılı karşılaştırıldığında, sepet kurun yüzde 26 civarında yukarıda olduğu görülür. Turizmde sürpriz bir gelir akışı olmadıkça -ki zor görünüyor-, cari işlemler açığı 25-30 milyar dolar arasında seyredecek. Dış sermaye girişinin olmadığı ve döviz mevduatına yönelişin azalmadığı bir ortamda, döviz

kurlarına baskı devam edecek görünüyor.

Enflasyonu tırmandıran bir diğer olumsuz rüzgar gıda fiyatları. TÜFE gıda ve alkolsüz içecekler endeksi son bir yılda yüzde 17, fakat son dört ayda yüzde 8,57 artmış durumda. İvmelenen bir artış var. Diğer bir faktör, vergiler, köprü, otoyol gibi devletin yönettiği, yönlendirdiği fiyatlardaki artış oranlarıdır. Yılın başında yüzde 20-25'leri bulan bu tür artışlar, beklentileri şekillendirmede olumsuz bir unsur olarak devreye girmişti.

Bütün bunların üzerine ciddi bir ithal enflasyon var. Örneğin, The Economist dergisinin emtia fiyat endeksi USD cinsinden son bir yılda artışın yüzde 84, gıda hammadde endeksi artışının yüzde 55 olduğunu gösteriyor. Her iki endekste de son bir aylık artışlar yüzde 13-14 dolayında. Özellikle gelişmiş ülkelerin pandemiye kontrol altına alarak yakında normalleşmeye başlayacağı beklentisi, emtia fiyatlarındaki yukarı yönlü seyirde etkili. Türkiye Satınalma Yöneticileri Endeksi (PMI) verilerinin Nisan ayı sektörel detayları, öne çıkan ana unsurların girdi maliyetlerinde keskin artışlar ve bunun satış fiyatlarına yansımaları olduğunu gös-

Tablo 3. TÜFE ve Alt Kalemler (% Değişim)

	Ağırlık	Nis.21			Nis.20
		Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık
TÜFE	100	1,68	17,14	0,85	10,94
Ulaştırma	15,49	1,68	29,31	-1,83	5,54
Ev Eşyası	8,64	-0,03	22,27	1,09	6,06
Sağlık	3,25	0,56	19,20	0,53	12,86
Çeşitli	4,73	1,89	18,27	4,66	20,34
Gıda ve Alkolsüz İç.	25,94	2,13	16,98	2,53	11,28
Lokanta ve Oteller	5,91	1,35	16,81	0,12	12,55
Konut	15,36	0,95	13,60	-0,32	14,52
Eğlence ve Kültür	3,01	1,50	12,33	-0,67	4,91
Giyim ve Ayakkabı	5,87	7,57	11,03	4,08	4,90
Eğitim	2,28	2,09	10,21	0,34	12,35
Haberleşme	4,64	-0,28	9,05	-1,23	1,55
Alkollü İç/Tütün	4,88	0,73	3,60	0,02	31,32

Kaynak: TÜİK veri tabanı

teriyor. Bu durum hemen hemen tüm sektörlerde gözlemleniyor. Hem emtia fiyatlarındaki artışlar hem tedarik zincirlerindeki aksamalar bu baskının temel nedenleri. Tüm bunların yansıması Nisan ayı ÜFE endeksinde görülüyor. 2020 Nisan ayında yıllık yüzde 6,71 olan ÜFE ya da sanayici fiyatları artışı, bu yıl yüzde 35,17 seviyesine gelmiş durumda. ÜFE'nin yıllık artış oranı TÜFE'nin yıllık artış oranının yaklaşık iki katına çıktı.

ÜFE'de imalat sanayi ortalaması yıllık yüzde 38'i buldu. 2020'de yüzde 6.3 idi. Ana metal, kimyasal, kâğıt, tekstil, fabrikasyon metal, ağaç ve mantar başta olmak üzere küresel ve yurt içi tedarik sorunlarının etkili olduğu ara mali sektörlerinde güçlü fiyat artışları gözlemlendi. Bu gelişmelerle, petrol ve ana metal hariç imalat sanayi fiyatlarının eğilimi yükselişini sürdürdü. Ana sanayi gruplarına göre incelendiğinde, yıllık enflasyon enerji ve ara mali gruplarında belirgin bir şekilde yükseldi. Enerji yıllık enflasyonundaki kayda değer artışta, geçen yılın aynı ayındaki düşük baz da etkili oldu. Nisan ayında ara mallarında (yüzde 6,63) oldukça belirgin bir fiyat artışı gözlemlendi. Bu gelişmede

demir-çelik ve ferro alaşımlar, plastik ürünler ile temel kimyasallar, tekstil iplik-elyafları ile kâğıt ve kâğıt ürünleri öne çıkarken, artışların grup geneline yayıldığı izlendi.

Merkez Bankası'nın 2021 ilk çeyrek Enflasyon Raporu'nun Mercak Altı-2.6 bölümünde, üretici enflasyonundan tüketici enflasyonuna geçişkenlik analiz edilirken 2006-2021 döneminde imalat sanayi fiyatlarından tüketici enflasyonuna geçişin ortalama yüzde 40-45 arasında olduğuna işaret edildi.

Aynı çalışma, petrol fiyatlarındaki artışın vergi ayarlamaları ile tüketiciye tam yansıtılmaması nedeniyle içinde bulunduğumuz dönemde geçişkenliğin ortalamasının bir miktar altında kalabileceğini de belirtiyor. Yani, son bir yılda yüzde 6'dan yüzde 35'e çıkan, yaklaşık 30 puan artan ÜFE, TÜFE'ye 10 puan kadar yansıma yapıyor. Eğer ÜFE bu seyirini devam ettirirse, geçen yıl Nisan ayında yüzde 10 civarında olan TÜFE'nin yüzde 20'lerin üstünde seyretme ihtimali artıyor. Hatırlanmalı ki; 2018 yılı sonlarına doğru ÜFE yüzde 45'lere çıktığında, TÜFE yüzde 25'leri görmüştü.

Tablo 4. Yı-ÜFE ve Alt Kalemler (%)

	Ağırlık	Nis.21		Nis.20	
		Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık
Yı-ÜFE	100	4,34	35,17	1,28	6,71
Madencilik	3,51	5,02	27,07	0,22	7,44
İmalat	87,27	4,55	38,11	1,41	6,27
Petrol Ü Hariç İmalat	85,25	4,51	35,17	2,38	9,04
Petrol ve Ana Metal Hariç	75,47	3,80	30,84	2,18	9,60
Elektrik, Gaz Üretim/Dağ	8,38	2,22	4,50	0,31	12,86
Su Temini	0,85	0,27	28,32	-0,53	4,57
Ana Sanayi Kollarına Göre Yı-ÜFE					
Ara Mali		6,63	42,59	3,00	7,52
Dayanıklı Tüketim Malları		2,05	29,24	2,40	10,40
Mücevherat Hariç		1,53	29,36	1,52	8,03
Dayanısız Tüketim Malları		1,99	24,97	1,18	11,02
Sermaye Mali		2,85	27,24	2,91	11,16
Enerji		3,51	38,64	-7,97	-11,25

Kaynak: TÜİK veri tabanı

Sanayici fiyatlarına yani ÜFE'ye yukarı yönlü baskı yapan unsurlar devam ediyor. Yıllık TÜFE artışı mevsimsel faktörlere ve baz etkisine bağlı olarak önümüzdeki dönemde geçici inişler yaşasa bile tekrar yeni zirvelere yönelebilir. Para politikasının uzunca bir süre sıkı gitmesi, gerekirse daha da sıkılaştırmaya açık olmaması enflasyon problemini kemikleştirip iyice çıkmaza sokabilir.

Cari açık finansmanı zorlaşıyor

Yüksek faiz-yüksek döviz mengenesinde sıkışan ekonomi, günü kurtarma gayretiyle sanayide üretim çarklarını döndürmeye gayret ediyor. Sürdürülebilirliği, ekonomikliği sorgulanmaya değer bu büyüme, ilk çeyrekte hem iç hem dış taleple sürüyor ve yüzde 5-6 civarı bir GSYH artışı vaat ediyor. Haliyle bu büyüme, ithalat talebini de artırıyor. İthalat sadece miktar olarak değil, maliyet olarak da artıyor. Bu gelişmeler sonucu 2021 mart ayında cari işlemler açığı 3,3 milyar dolar iken altın hariç

cari işlemler açığı 3,1 milyar dolar civarında oldu.

İlk üç ayın cari işlemler açığı 7,8 milyar dolara yükseldi. Açık, 2020 ilk üç aylık dönemde 8,8 milyar dolardı. Verileri yorumlamada altın ithalatı kritik. 2020 ilk üç ayda 4,3 milyar dolar olan net altın ithalatı (ithalat-ihracat), bu yıl 2 milyar dolara gerilemiş durumda. Bu yıl net altın ithalatı, çıktığı zirve olan 22,5 milyar dolardan tekrar yıllık 10-11 milyar dolara geri dönebilir.

Net altın ithalatındaki düşüş iyi haber gibi, ama verilerin detayına bakıldığında, ithalat faturası hem üç aylık hem de aylık bazda artmaya devam ediyor. İlk çeyrek büyümesi yüzde 5-6 civarı ve ithalat talebini arttırdı. İthalat miktar olarak da maliyet olarak da arttı. Bakır başta olmak üzere rekorlar kıran emtia fiyatları ağırlıklı olarak mallarından oluşan ithalat faturasını yükseltti. Petrol ve doğalgaz fiyatları eski rekorlarından uzak olsa da, 1997'den bu yana yıllık en yüksek artış-

Tablo 5. Cari Denge, Sermaye Çıkışı, Rezerv Edrimesi, Milyon \$ Ocak-Mart (2020-2021)

	2020 Ocak-Mart	2021 Ocak	2021 Şubat	2021 Mart	2021 Ocak-Mart	İlk 3 ay değ.%
CARI İŞLEMLER HESABI	-8.841	-1.855	-2.585	-3.329	-7.769	-12.1
DIŞ TİCARET DENGESİ	-9.616	-1.907	-2.085	-2.959	-6.951	-27.7
Toplam Mal İhracatı	42.939	14.839	15.922	18.779	49.540	15.4
Toplam Mal İthalatı	52.555	16.746	18.007	21.738	56.491	7.5
Parasal Olmayan Altın	-4.304	-907	-868	-269	-2.044	-52.5
HİZMETLER DENGESİ	3.458	558	542	767	1.867	-46.0
FİNANS HESABI	-10.358	1.691	-789	-1.774	-872	-91.6
Doğrudan Yatırımlar	-2.077	-230	-763	-363	-1.356	-34.7
Portföy Yatırımları	6.375	-4.830	-273	5.699	596	-90.7
Diğer Yatırımlar	1.867	3.181	-678	-941	1.562	-16.3
Sermaye Trafığı	6.165	-1.879	-1.714	4.395	802	-87.0
Rezerv Varlıklar	-16.523	3.570	925	-6.169	-1.674	-89.9
NET HATA VE NOKSAN	-1.504	3.564	1.797	1.557	6.918	-560.0

Kaynak: TCMB veri tabanı

Tablo 6. Risk Primi: 5 Yıllık Ülke CDS1 Verileri. Yıl Ort.

Tarih	Brez.	G. Afr.	Hind.	Mek.	Rusya	Malez.	Endon.	7 Emsal Ülke Ort.	Türkiye
2005	297	54	65	77	76	28	259	122	247
2006	142	54	50	60	58	26	172	80	186
2007	90	44	43	48	61	24	135	64	170
2008	191	241	114	169	269	140	380	215	302
2009	211	281	103	240	374	148	354	244	283
2010	122	145	75	123	163	88	166	126	167
2011	133	152	81	130	181	107	171	136	206
2012	130	160	89	120	187	107	165	137	210
2013	157	190	68	105	161	100	190	139	172
2014	173	184	50	89	323	90	152	152	198
2015	317	232	48	135	378	153	189	207	233
2016	331	279	146	165	251	151	182	215	262
2017	208	188	99	120	153	90	117	139	205
2018	205	187	80	121	137	88	118	134	301
2019	189	190	83	130	220	107	193	159	226
2020	209	280	76	142	109	65	118	143	459
2021, 1. Ç	173	220	76	94	90	40	74	110	309
14 Mayıs	177			93	94		80	111	389

Kaynak: Reuters, Worldgovernmentbonds. Web sitesi

ları gösterdiler. Buna bağlı olarak, enerji faturası kabarıyor. Böylece 2021 Mart ayında cari işlemler açığı 3,3 milyar dolar iken altın hariç cari işlemler açığı 3,1 milyar doları buldu. Bu açık, 2020 Mayıs ayından bu yana en yüksek açık.

Cari açığın seyrinde kritik faktör turizm. Mevcut görünüm tahminlerin altında bir turist sayısı ve gelire işaret ediyor. Yabancı turist sayısı 45 milyondan 10 milyona geriledi. Bir süredir konuşulan bu yıl için 30 milyon turist, 20 milyar dolar turizm gelir hedefi pek gerçekçi görünmüyor.

Özetle, şu anda 36 milyar dolar seviyesinde olan yıllık cari işlemler açığının yılsonunda bir miktar gerileme göstererek 30 milyar dolar civarında olabileceği söylenebilir. Yani bu da en az 30 milyar dolarlık bir döviz talebi demek. Bu talep nasıl karşılanacak? Son bir yıldır döviz arzının çok sınırlı kaldığı, hatta zaman zaman çıkışların gerçekleştiği görüldü ve TCMB rezervleri de böyle eritildi. Mart ayında finans hesabında 4,4 milyar dolarlık

net sermaye çıkışı olduğu görülüyor. Bu çıkış, büyük oranda bono-tahvil ve hisse senedi piyasalarındaki çıkışlardan kaynaklandı. Finans hesabında ilk üç aylık veri 802 milyon dolarlık bir açık olarak belirdi. Türkiye, faizi 2 puan artırıp yüzde 19'a çıkarmışken, bir garabet örneği olarak büyük bir çıkışla karşılaştı. Bunun önemli bir nedeni, Merkez Bankası'ndaki görev değişiminin yarattığı güvensizlik oldu. Diğer bir nedeni, ABD'deki enflasyon beklentilerinin artmasıyla ABD tahvil faizlerindeki yükseliş ve bunun bizim gibi ülkelere sermaye çıkışına yol açması.

Yılın ilk üç ayında 7,8 milyar dolar cari açık vererek döviz talebi yaratılmış oldu. Bunun yanına 802 milyon dolarlık sermaye çıkışının getirdiği döviz talebi eklenince toplam döviz talebi 8,6 milyar dolar oldu. Aynı dönemde yaklaşık 7 milyar doları bulan ve kaynağı belli olmayan döviz olarak adlandırdığımız net hata ve noksan kaleminden sermaye girişi gerçekleşti. Bu giriş, döviz talebi-

nin büyük kısmını karşılamış görünüyor. Kalan 1,6 milyar dolar TCMB'nin döviz rezervlerinden karşılandı.

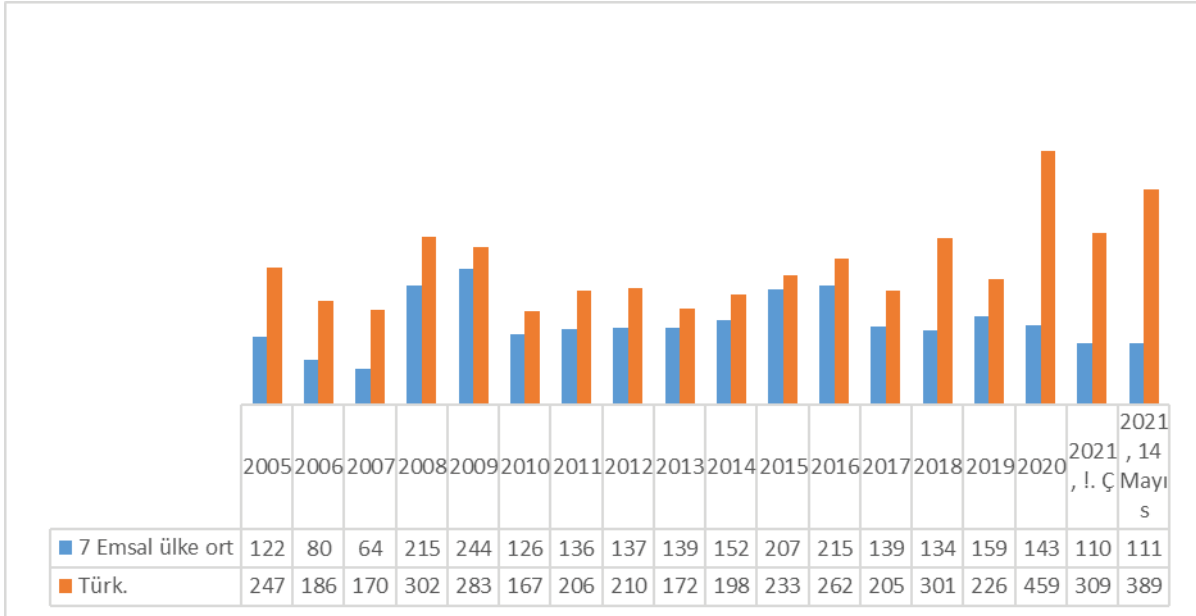
Geçen yıl salgın koşulları yüzünden yüzde 41,5 oranında daralarak 8,9 milyar dolara kadar gerileyen Nisan ayı ihracatı bu yıl ise yüzde 109 oranında artarak 18,8 milyar dolar oldu. Geçen yıl Nisan'da yüzde 25 azalarak 13,6 milyar dolara gerileyen ithalat ise bu yıl yüzde 61,4 oranında artarak 21,9 milyar dolar oldu. Ticaret Bakanlığı'nın öncü verilerine göre nisan ayı dış ticaret açığı ise yüzde 31,9 oranında azalarak 3,1 milyar dolara indi.

Ocak-Nisan döneminde ise ihracat yüzde 33,1 artarak 68,8 milyar dolara yükselirken, ithalat da yüzde 19,8 oranında artarak 82,9 milyar dolara çıktı. Dış ticaret açığı ise yüzde 19,5 oranında daralarak 14,2 milyar dolara geriledi. Bu veriler de, cari açık probleminin süreceğine işaret ediyor.

ABD ekonomisi ısındıkça önümüzdeki dönemde tahvil faizlerindeki stres artacak. Böyle bir durum, yabancı yatırımcı çıkışlarına yol açacak ve cari açığın finansman sorunu tırmanacak. Bu olumsuzluğu azaltmak, hatta bastırmak için en güçlü silah yine uzunca bir süre ve gerektiği kadar sıkı para politikası izlemek ama bunu yapacak bir siyasi irade pek görünmüyor.

Riskli ülke olarak ayrışma

Türkiye'nin dış borçlarını geri ödeme (temerrüt) riskini gösteren CDS (Kredi Temerrüt Sigortası) bu yıl belli dalgalanmalar gösterdikten sonra, ABD'de açıklanan enflasyon verisi sonrası yeniden yükseldi ve 14 Mayıs'ta 389'a çıktı. 14 Mayıs itibarıyla, Türkiye'ye en yakın ülke olan Brezilya'nın risk primi 173, Meksika, Rusya ve Endonezya'nın CDS'leri 100'ün altında Bu anlamda risk düzeyinde 4'e 1'e yakın ayrışma var.

Grafik 4. Risk Priminde Ayrışma: Türkiye ve Emsal Ülkelerde Yıllık ortalamalar ve 2021

Kaynak: Reuters, Worldgovernmentbonds. Web sitesi

Risk priminin yüksek seyretmesi Türkiye'nin dış borçlanma maliyetlerinin yüksekliğini gösteriyor. Risk primi son 5 yılda en düşük noktaya 152,28'le 5 Ocak 2018 tarihinde inmiş, en yüksek noktaya da 643,15 değeriyle 10 Mayıs 2020 tarihinde çıkmıştı.

Türkiye'nin risk primi, emsal yükselen ülkeler ile 2010 yılında biri birine yakındı. Sonraki yıllarda Türkiye'nin riskleri daha hızlı artmaya başladı ve 2018'den sonra ayrışma hızlandı. 2018'de 300'e 134 şeklindeki ayrışma, 2019'da daralsa da 2020'de, 459'a 143 şeklinde hızla açıldı. 2021 ilk çeyreğinde bu makas 1'e 3 şeklinde görece daralsa da 14 Mayıs'ta 1'e 4'e yakın bir açılmaya uğradı.

Risk priminin yüksekliği hem yabancı yatırımcının ülke değerlendirmesinde önemli bir etken hem de yapılan dış borçlanmalarda bir maliyet unsuru. Primdeki yükseklik, Türkiye'nin ekonomik olduğu kadar siyasi güven vermekten uzak oluşuyla da yakından ilgili.

Sonuç yerine

Türkiye, Mart ayı sonlarına doğru gerçekleşen Merkez Bankası başkan değişikliği ile birlikte yeniden bir karanlık tünele girdi. Yüzde 19'a çıkarılmış TL faizlerini indirmenin iklimi pek kalmazken bu indirim karşısında bir tehdit olarak salınan döviz fiyatları artışı yeni bahaneler buluyor. TL faiz

artışına rağmen yükselişe geçen dolar/TL, Mayıs başında 8.30'lara kadar çıkarken en son ABD'deki yüzde 4,2'lik enflasyondan ve beklenen faiz artışından etkilenerek Mayıs ortasında 8,50 TL'yi gördü.

Faiz ve dövizin seyri hem üretici hem tüketici fiyatlarını yukarı yönlü etkilerken yüzde 17'yi bulan tüketici enflasyonu, yıllık yüzde 35'i görmüş sanayici fiyat artışlarından (ÜFE'den) daha da etkilenecek ve yüzde 20'leri bulan bir tüketici enflasyonuna yuvarlanmak kaçınılmaz gibi görünüyor. Böylesi bir enflasyon, faizlerin indirilme ihtimalini iyice zayıflatırken dövizin yukarı tırmandırarak ağır bir güvensizlik iklimi giderek egemen hale geliyor. Yıllığı 30 milyar doları bulması beklenen cari açığın finansmanı ihtiyacının yanında firmaların 155 milyar dolarlık döviz açıkları ağır bir yük.

Bütün bu döviz talebi yaratan etkenlerin yanında, önümüzdeki 12 ayda yapılacak 192 milyar dolarlık borç ödemesi yükümlülüğü, döviz talebi büyütükçe büyütüyor. Tasarruf sahipleri ise birikimlerinin yarısından fazlasını, 160 milyar dolara yakınını dövizde tutma tercihindedir.

Bütün bunlara karşılık, yabancı yatırım umut vermezken TCMB rezervlerinin sıfırlanmış olması, dövizdeki yükselişe boyun eğmenin kaçınılmaz olacağı ihtimalini güçlendiriyor. Kimi yatırım bankaları 10 TL'lik dolar fiyatını kaçınılmaz göstermeye başladılar bile.

Turizmde 2021'i de kaybetme korkusu

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 2020 pandemi yılından sonra 2021'de de turizm sektörünün kolay kolay belini doğrultamayacağı korkusu hakim duruma geliyor.

Türkiye, pandemi öncesi yaklaşık 30 milyar dolar seyahat geliri ile iyi bir yıl geçirmişti. Pandemi yılı 2020'de gelir 10 milyar dolara düştü. Hava yolculuğundan elde edilen gelirler ise pandemi yılında 3,5 milyar dolara inerek 8 milyar dolar kayıp yaşadı. Bu sayılar, turizm sektörü için dehşetli bir küçülme demek. Sektör, hükümetten dışı dokunur bir destek alamadan yılı kapadı ve umudunu 2021'e bağladı. Ancak hem pandemide izlenen yanlış politikaların sonucu yaşanan başarısız sonuçlar hem de Türkiye'ye turist gönderen ülkelerin ihtiyatlı duruşları 2021 için umutlu olmayı zorlaştırıyor.

Pandemi öncesinde Türkiye'ye en çok turist gönderen üç ülke ve kişi başı harcamada yine ayrılan üç ülke Almanya, İngiltere ve Rusya sektör için özel önem oluşturuyor. 2019'da gelen yabancıların üçte birini oluşturan bu ülkelerin sektörün ayağa kalkmasında yine özel önemleri var. Ancak Almanya ve İngiltere'nin Türkiye'de kaydedilen son vaka yükselişleriyle beraber seyahat kısıtlamalarını gevşetmeleri çok mümkün görünmüyor.

Türkiye'ye en çok turist gönderen Rusya ise uçuşları 1 Haziran'a kadar durdurdu. Türkiye'nin Ukrayna'ya yakın duruşunun bu kararda etkili olduğu belirtilirken, kararın değişmesi Rusya ile dış politikada yaşanacak gelişmelere bağlı görünüyor.

Dünya turizm endüstrisi, tarihinin en ağır döneminden geçiyor ve pandemi öncesine, yani 2019 şartlarına dönmenin birkaç yılı alacağı karamsarlığı sektöre hakim. Kısa adı UNWTO olan Dünya Turizm Örgütü'nün tahminlerine göre 2020'de dünya turizm trafiği yüzde 74'lük düşüş gösterdi ve bu karanlık tablo ile en derin krizini yaşıyor. Oysa 2019'da turizm endüstrisi yüzde 4 büyümeye ile parlak bir yıl geçirmiş, seyahat sayısı 1,5 milyarı bulmuştu. Dünya turizminin 2020 beklentileri de yüzde 3-4 arası büyümeye doğrultusundaydı.

Covid-19 salgınının baş göstermesi ile birlikte yaygın kısıtlamalar ve talebin büyük ölçüde düşmesi sonucu uluslararası seyahatler 2020'de bir önceki yılın dörtte birine geriledi. UNWTO'ya göre uluslararası seyahatlerdeki düşüş, gelirlerde tahmini 1,3 trilyon USD kayba yol açtı. Bu, henüz bir yıllık fatura ve tek başına 2009 küresel ekonomik kriz sırasındaki kaybın 11 katından fazla.

Pandemi nedeniyle dünya turizminin kaybı, bir yıllık faturadan ibaret kalsa herkes şükreder ama öyle değil. Beklentiler, olumsuzluğun 2021, hatta 2022'de de süreceği yönünde.

Pandemi öncesinde, yani 2019'da turizm gelirleri 30 milyar dolara ulaşan Türkiye açısından turizmde bir an önce eskiye dönüş yaşamsal önemde. Sektör, ileri-geri bağlantıları, yani gıdadan tekstile, ulaştırmadan hediyelik eşya vb. sektörlerle ilişkisi ile birlikte düşünüldüğünde Türkiye ekonomisi için önemi tahminlerden de öte. Sadece 2020 yılında gelirlerin 3'ten 1'e düşmesi, her şeyden önce döviz açığında, yani cari açığın yıllık 37 milyar doları bulmasında önemli bir yer tuttu.

Benzer bir kaybın 2021'de de yaşanması ihtimali uykuları kaçırtıyor. Ne var ki 2021'in turizm için yeniden bir kayıp yıl olması muhtemel görünüyor. 2020'de gerçekleşen 10 milyar dolarlık gelirin 2021'de bir kat artırılması, hiç olmasa 20 milyar dolara çıkarılması hedeflense de bunun gerçekleşmesi zor görünüyor.

Her şeyden önce Türkiye'de Covid-19 vaka sayılarının sezona giriş yapılırken hızla artmış olması endişe verici. Saray rejiminin şeffaf olmayan pandemi yönetiminin sonuçları ürkütücü ve yeni kapanmaları, seyahat kısıtlamalarını zorunlu kılıyor. Bu başarısız pandemi yönetimi bekleneceği gibi Türkiye'ye turist göndermesi beklenen ülkeleri "bekle-gör" pozisyonuna geçiriyor. Bunun yanı sıra Türkiye'nin omurgasız dış politika duruşları özellikle Rusya'dan turist girişinde sorun yaratacağına benziyor.

Turizm 2021 de büyük kayıpla kapanırsa hem Türkiye'nin 2021 döviz ihtiyacı daha da artacak hem de turistik işletmeler çok daha zora girecek. Turizmde ücretli çalışanların, bu tesislere her tür mal ve hizmet satanların tahammül güçleri iyice azalmış durumda. Turistik işletmelerden alacağı olan ama bu alacaklarının takibi ertelenmiş olan bankaların geri dönmemiş kredileri daha büyük sorun olacak. Kredi borçları yeniden erteleme yoluna gidilmezse işletmeleri tümünden sıkıntıya sokacak. Öte tarafta, yeni bir erteleme olursa bu defa bankacılık sistemi zorlanabilecek.

İktidarın ise atabilecek bir can simidi maalesef ortalıkta yok.

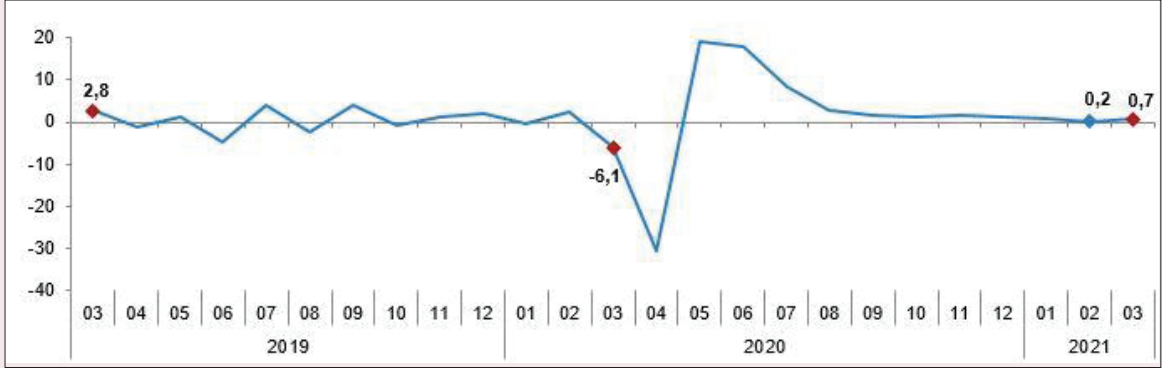
Online alışveriş sanayiye yaradı

TÜİK'in yayımladığı sanayi üretimi endeksi verilerine göre sanayi üretimi Şubat ayında yıllık yüzde 8,8 artış gösterdi. Piyasa beklentisinin biraz üzerinde olsa bile sürpriz sayılmıyor. Daha erken açıklanan İstanbul Sanayi Odası Satınalma Yöneticileri Endeksi (PMI) verileri benzer bir tabloyu ortaya koyuyordu. Geçtiğimiz yılın Ağustos ayından bu yana sanayi üretimi yıllık bazda yüzde 8-11 aralığında, ortalama yüzde 9,5 civarında istikrarlı bir büyüme kaydediyor.

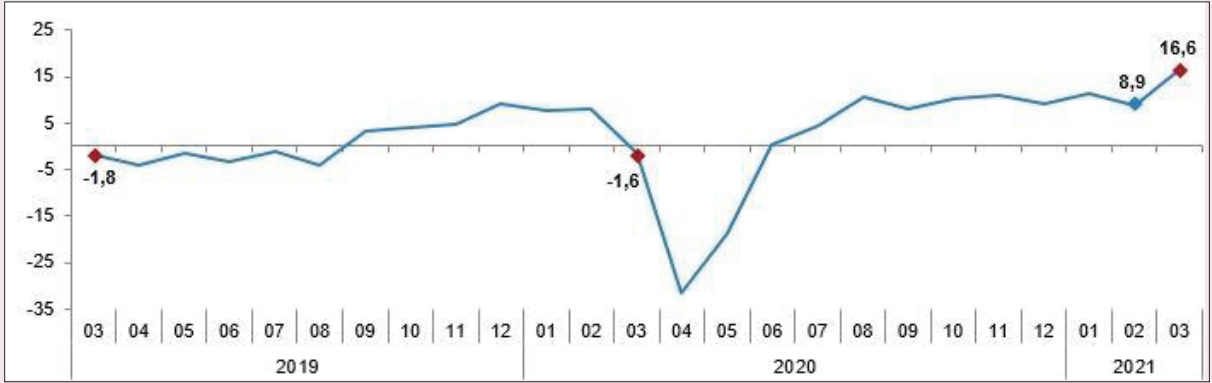
Sanayideki büyümenin kısıtlı bir bölümü ihracat ile ağırlıklı kısmı ise iç tüketimle ilgili. Pandemiyle beraber uzaktan çalışmanın evlerde geçirilen zamanı arttırmasıyla, evden harcamalar arttı. Yine Şubat ayı Perakende Ticaret Hacmi ve Ciro Endeksleri, her ikisinde de en güçlü yıllık ve aylık artışların gıda, bilgisayar, kitap, iletişim, elektrikli eşyalar ve mobilya gibi sektörlerde olduğuna işaret ediyor. Bunlar aynı zamanda online alışverişin kolay olduğu imalat sanayi sektörleri. Veriler, perakende hacim ve ciroların büyük oranda posta ve internet üzerinden yapılan alıveriş ile arttığını gösteriyor. Bunların yanında, kamu taşıtlarında risk görüp özel otomobil alımı ile riski azaltacağını düşünenlerin artması, buradan gelen otomobil talepleri de sanayiye olumlu etki yaptı.

Posta ve internet üzerinden yapılan perakende ticaret hacminin yıllık yüzde 80, ciro hacminin yüzde 105 arttığı görüldü. Uzaktan çalışmanın pandemi sonrası yaygın bir şekilde kalıcı hale gelme ihtimali, dünyanın birçok ülkesinde şehir dışlarında müstakil ve büyük evlere talebi artırıyor. Pandemi süreci ve sonrasında, "yeni normalde" evle ilgili harcamaların artmaya devam etmesi, imalat sanayiine can simidi olacak gibi.

Türkiye ekonomisinde 2020 yılının son çeyreğinde sanayi üretiminin toplam nominal GSYİH içerisindeki payı yüzde 23,8 olarak gerçekleşti. 2019 yılının son çeyreğinde bu oran yüzde 21,3 olarak gerçekleşmişti. Sanayinin büyüme oranı üçüncü ve dördüncü çeyrekte sırasıyla yüzde 7,3 ve 10,3 oldu. Özellikle yılın ikinci yarısında çok güçlü büyüme göstermeye başlayan sanayi sektörünün istihdamı 2020 yılında 5 milyon 497 bin olarak gerçekleşti. Bir önceki yıl sanayi istihdamı 5 milyon 561 bin kişi olarak gerçekleşmişti.

Grafik 5. Sanayi Üretim Endeksi Aylık Değişim Oranları (%), Mart 2021

Grafik 6. Sanayi Üretim Endeksi Yıllık Değişim Oranları (%), Mart 2021

Kaynak: TÜİK veri tabanı

Yılın ikinci yarısında baz etkisiyle çok güçlü sanayi üretimi artışı ve ekonomik büyüme rakamları mümkün. Ancak, bunun genel istihdama etkisi yine çok zayıf olacak.

Toplam üretimde payını artıran sanayi sektörünün yılın genelinde istihdam kaybı yaşadığı gözleniyor. Bu durumu son verilerde de görmek mümkün. Geçtiğimiz Şubat ayında sanayi sektörünün toplam istihdamdaki payı yüzde 20,5 oldu. İstihdamı ise bir önceki yıla göre 89 bin kişi artmış durumda.

Sanayi üretimi büyümenin öncü göstergesidir. Yılın ilk iki ayındaki sanayi üretimi büyümesi yüzde 10 civarında. Bu veri, her ne kadar hizmet sektörlerini bastırır da, ilk çeyrekte yine güçlü bir büyümeye işaret ediyor.

Bu yılın birinci çeyrek büyüme tahmini, yüzde 5,5-6 dolayında. Bu büyüme, ağırlıklı olarak sanayi sektörünün öncülüğünde gerçekleşiyor ama istihdama yansımıyor. Geniş tanımlı işsiz sayısının 10 milyon civarında olduğunu düşünürsek, bu kadar güçlü seyreden sanayi üretiminin Şubat ayında yıllık bazda sadece 89 bin istihdam artışına imkan vermesinin çok zayıf kaldığı görülebilir.

Yukarıda bahsedilen nedenlerle sanayi üretimi güçlü gelmeye devam edebilir. 2020'de pandemi ayları Nisan ve Mayıs'ta sanayi üretimi sırasıyla yüzde 18,8 ve yüzde 31,9 düşüş göstermişti. Yılın ikinci yarısında baz etkisiyle çok güçlü sanayi üretimi artışı ve ekonomik büyüme rakamları görmek mümkün. Fakat bunun genel istihdam etkisi yine çok zayıf olacak.

Borçlar, senetler, icra-iflas

Pandemi döneminde yurttaşlara sosyal devlet elinin değmemesi, bunun yerine kredi genişlemesi ile borçlanmanın teşvik edilmesi, sonuçta bireysel banka borçlarını tırmandırdı. Çoğu küçük işletmenin icra-iflas işlemleri arttı.

Tablo 7. Tüketici Banka Borçları (Milyon TL)

	2018	2019	2020	2021 30.Nis
Tüketicinin Bankalara Borcu	518.123	590.442	834.780	864.825
Tüketici Kredileri	415.158	474.489	689.445	709.313
Kredi Kartları	102.965	115.953	145.335	155.512
Takipteki Tüketici Kredisi ve Kredi Kartları	18.705	20.744	17.563	17.784
Takipteki Tüketici Kredileri	12.565	14.284	12.301	12.536
Takipteki Kredi Kartları	6.140	6.460	5.262	5.248

Kaynak: TBB; BDDK

Bireylerin bankalara ve finansman şirketlerine olan borcu 2019'da 590 milyar TL iken pandemi yılı 2020 sonunda 835 milyar TL'ye çıktı. Tüketiciler 1 yılda 245 milyar TL borçlandılar ve 21 Mayıs başında borç stoku 864,8 liraya yükseldi. Bu borcun 709,3 milyar lirası tüketici kredilerinden, 155,5 milyar lirası da kredi kartlarından kaynaklanıyor.

Bankalar Birliği, takipteki tüketici borcunun 18 milyar TL'ye yakın olduğunu bildiriyor. Bunun 5,2 milyar TL'si kredi kartı ile yapılmış borçlanmalardan oluşuyor.

2021 Ocak–Mart döneminde 101 bin 172 senet ise vadesinde ödenmediği için protesto edildi. Protesto edilen senet sayısı geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 39,5 oranında azalırken protesto edilen senetlerin toplam parasal tutarı da yüzde 14,6 oranında azalarak 3,2 milyar lira oldu.

Ulusal Yargı Ağı (UYAP) üzerinden alınan verilere göre de bu yıl 1 Ocak–7 Mayıs günleri arasında icra ve iflas dairelerine toplam 2 milyon 721 bin 34 yeni dosya geldi. Yeni gelen dosya sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 741 bin 573 adet arttı. Aynı dönemde 2 milyon 965 bin 522 dosya da sonuçlandırıldı. Geçen yıl Nisan ayından itibaren üç ay süreyle icra dairelerine başvurular ertelenmişti. Bu yılki yüksek artışın önemli bir nedenini de bu erteleme etkisi oluşturuyor. İcra dairelerinde derdest bulunan dosya sayısı ise bir yıl öncesine (7 Mayıs 2020 tarihine) göre 1 milyon 385 bin 272 adet artarak 21 milyon 966 bin 353'e çıktı.

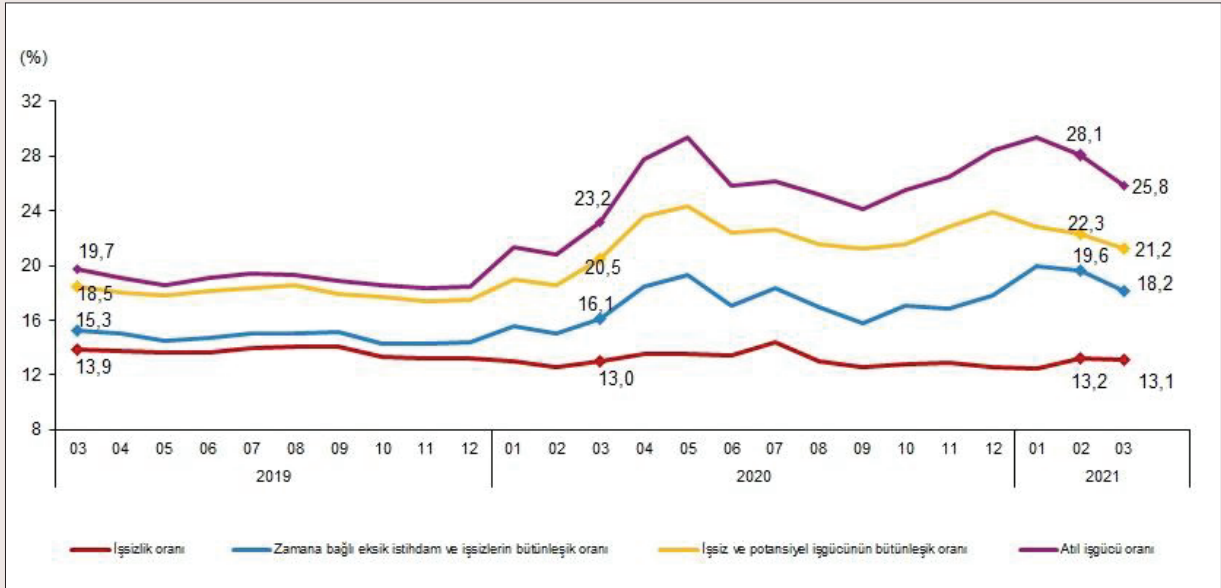
İşsizlik, en önemli sorun

TÜİK Mart 2021 dönemi gösterge işsizlik oranı olarak ifade ettiği mevsim etkisinden arındırılmış dar tanımlı işsizlik oranını yüzde 13,1 ve TÜİK'in atıl işgücü olarak adlandırdığı, geniş tanımlı işsizlik oranı yüzde 25,8 olarak açıkladı.

Mevsim etkisinden arındırılmış geniş tanımlı işsizlik (atıl işgücü) oranı son bir yılda 2,6 puan arttı ve son bir aylık dönemde ise 2,3 puan azaldı. TÜİK verilerine göre mevsim etkisinden arındırılmış dar tanımlı işsiz sayısı Mart 2021 döneminde 4 milyon 236 bin olarak gerçekleşti. Böylece Mart 2020'de 3 milyon 953 bin ve Şubat 2021'de 3 milyon 177 bin olan mevsim etkilerinden arındırılmış dar tanımlı işsiz sayısı bir yılda 283 bin kişi ve bir ayda 59 bin kişi arttı.

Mevsim etkisinden arındırılmış geniş tanımlı işsiz sayısı Mart 2021'de 9 milyon 204 bin olarak gerçekleşti. Mart 2020'de 7 milyon 726 bin ve Şubat 2021'de 9 milyon 943 bin olan mevsim etkisinden arındırılmış geniş tanımlı işsiz sayısı son bir yılda 1 milyon 478 bin kişi arttı.

TÜİK'in yeni kullanmaya başladığı metodolojiye göre açıklanan aylık veriler oldukça sınırlı bir kapsama sahip. Aylık verilerde daha önceki TÜİK metodolojisinde yer alan pek çok ayrıntı yer almıyor. Örneğin istihdam olup çalışmayanlar aylık verilerde yok. Bu nedenle salgın döneminde istihdamda görünüp işbaşında olmayanların sayıları TÜİK verilerinde yer almıyor. Yine iş aramayıp çalışmaya hazır olanların sayısı, ümidini kaybeden işsizlerin sayısı ve genç işsizliğe ilişkin ayrıntılar TÜİK'in aylık verilerinde yer almıyor. TÜİK ayrıca üç aylık veriler açıklayacağını ve ayrıntıların burada yer alacağını açıkladı.

Grafik 7. Mevsim Etkisinden Arındırılmış İşgücüne İlişkin Tamamlayıcı Göstergeler, Mart 2019-Mart 2021

Kaynak: TÜİK

DİSK-AR'ın belirlemelerine göre, işsizlikte kadınlar erkeklerden 5 puan yüksek iken, geniş tanımlı işsizlikte kadınlar erkeklerden 12,4 puan daha yüksektir. Tüm işsizlik türlerinde kadın işsizliğinin çok daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Kadınlarda mevsim etkisinden arındırılmış dar tanımlı işsiz sayısı 1 milyon 677 bin ve geniş tanımlı işsiz sayısı 4 milyon 127 bindir. Erkeklerde ise dar tanımlı işsiz sayısı 2 milyon 559 bin ve geniş tanımlı işsiz sayısı ise 5 milyon 69 bindir. Ekonomik kriz ve pandeminin de etkisiyle işgücü piyasası dışına çıkış, zamana bağlı eksik istihdamda artış ve iş bulma ümidinin kaybedilmesine paralel olarak dar ve geniş tanımlı işsizlik oranları arasındaki fark giderek açılıyor. Örneğin Mart 2019'da dar tanımlı işsizlik yüzde 13,9 iken geniş tanımlı işsizlik 19,7 olarak gerçekleşmişti. Geniş tanımlı işsizlik dar tanımlı işsizlikten 5,8 puan yüksekti. Mart 2021'de ise dar tanımlı işsizlik yüzde 13,1 iken geniş tanımlı işsizlik yüzde 25,8 olarak gerçekleşti. Dar ve geniş tanımlı işsizlik arasındaki fark 12,7 puana yükseldi. Dar ve geniş işsizlik arasındaki makasın bu denli açılmasının en önemli nedeni salgın dönemindeki işten çıkarma yasağının dar tanımlı işsizliği sınırlı düzeyde tutmuş olması ve işbaşında olunan sürenin azalmasıdır. Böylece dar tanımlı işsizlik sınırlı kalırken geniş tanımlı işsizlik fırlamıştır.

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni

Mayıs 2021
Sayı 275 Ekidir

MMO Adına Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Sayfa Tasarımı
Münevver POLAT

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mno@mno.org.tr
basin@mno.org.tr